

4. TRH PRÁCE

Metodické vysvetlivky

Výberové zisťovanie pracovných síl (VZPS) je priebežným monitorovaním pracovných síl na základe priameho zisťovania vo vybraných domácnostiach. Legislatívnym základom pre vykonávanie tohto zisťovania v členských krajinách Európskej únie je od roku 2021 Rámcové nariadenie Európskeho parlamentu a Rady k integrovanej európskej sociálnej štatistike (IESS), ktoré uplatňuje jednotný rámec európskej štatistiky založenej na výbere osôb a domácností. Základ na zisťovanie tvorí stratifikovaný výber bytov, ktorý rovnomerne pokrýva celé územie Slovenskej republiky. Do vzorky sa štvrtročne zaraďuje 10 250 bytov. Predmetom zisťovania sú všetky osoby žijúce v súkromných domácnostiach vybraných bytov, v ktorých majú tieto osoby obvyklý pobyt, s výnimkou inštitucionálneho obyvateľstva. Každá vybraná domácnosť zostáva vo vzorke päť za sebou nasledujúcich štvrtrokov. Všetky zistené údaje sa prepočítavajú na najnovšie údaje o obyvateľstve SR hospodáriace v súkromných domácnostiach. Nová metodika zisťovania a sledovaných ukazovateľov, ktorú stanovuje Eurostat, vychádza z odporúčaní ILO.

V rámci sledovania vývoja hospodárstva SR sa zisťuje **zamestnanosť a mzdy podľa podnikového výkazníctva**. Medzi zamestnancov sa nezahŕňajú osoby na materskej a rodičovskej dovolenke a osoby pracujúce na základe dohôd o práci vykonávanej mimo pracovného pomeru. Spracované údaje za organizácie s 20 a viac zamestnancami sa triedia podľa krajov a okresov, veľkosti (podľa počtu zamestnancov), druhu vlastníctva a právnej formy organizácie. Počty zamestnancov sa uvádzajú vo fyzických osobách.

Základné informácie o vývoji miezd dopĺňajú údaje o **štruktúre nominálnych mesačných miezd**, získané výberovým zisťovaním o štruktúre miezd v SR. Pri spracovaní podľa triediacich hľadísk sa uplatňuje klasifikácia zamestnaní, číselníky krajov, pohlavia a veku zamestnancov.

Štatistika miezd zahŕňa aj sledovanie **úplných nákladov práce** zamestnávateľov v SR. Pri podrobnejšom členení nákladov práce sa uplatňujú číselníky krajov, veľkosti (podľa počtu zamestnancov), druhu vlastníctva a právnej formy organizácie.

Výberové zisťovania štruktúry miezd a úplných nákladov práce metodicky vychádzajú z odporúčaní Eurostatu a priamo nadväzujú na príslušné európske nariadenia.

Uchádzač o zamestnanie z radov absolventov škôl je nezamestnaný občan mladší ako 26 rokov veku, ktorý skončil sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvoma rokmi a nezískal prvé pravidelne platené zamestnanie.

Pri spracovaní vybraných ukazovateľov trhu práce sa od roku 2008 uplatňuje Štatistická klasifikácia ekonomických činností (SK NACE Rev. 2) a od roku 2016 – Štatistická klasifikácia zamestnaní verzia 2016 (SK ISCO – 08 2016).

Definície

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 do 89 rokov, ktoré patria medzi pracujúcich alebo nezamestnaných.

Osoby mimo trhu práce (ekonomicky neaktívne obyvateľstvo) podľa VZPS sú osoby v sledovanom týždni bez práce, pretože sa pripravujú na povolanie, poberajú starobný alebo invalidný dôchodok, sa starajú o domácnosť, navštevujú rekvalifikačný kurz alebo neformálne vzdelávanie a z uvedených (prípadne ďalších) dôvodov si v priebehu posledných štyroch týždňov aktívne nehľadajú zamestnanie alebo si zamestnanie hľadajú, ale nie sú schopní nastúpiť do

dvoch týždňov. Rovnako sem patria osoby, ktoré majú záujem pracovať, ale zamestnanie si nehládajú, pretože neveria, že si nájdú primeranú prácu (tzv. odradení). Do ukazovateľa sú zahrnuté aj osoby mladšie ako 15 rokov.

Miera ekonomickej aktivity obyvateľstva podľa VZPS sa vypočíta podľa vzorca:

$$\begin{array}{lcl} \text{Miera} & & \text{počet ekonomicke} \\ \text{Ekonomickej} & & \text{aktívneho obyvateľstva} \\ \text{aktivity} & = & \\ \text{obyvateľstva} & & \text{počet obyvateľov} \\ \text{v \%} & & \text{vo veku 15-89} \end{array} \times 100$$

Pracujúci podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 do 89 rokov, ktoré v sledovanom (referenčnom) týždni vykonávajú aspoň jednu hodinu prácu za mzdu, plat, odmenu alebo pracovnú činnosť za účelom dosiahnutia zisku, vrátane osôb pracujúcich v zahraničí do 1 roka, osôb dochádzajúcich za prácou do zahraničia a osôb vykonávajúcich prácu na základe dohôd. Môže ísť o prácu na plný alebo kratší pracovný čas, stálu, dočasnú, príležitostnú alebo sezónnu prácu. Medzi pracujúcich patria aj vypomáhajúci (neplatení) členovia rodiny v rodinnom podniku alebo na farme. Za pracujúcich sa považujú tiež osoby, ktoré majú prácu, ale v sledovanom týždni nepracujú pre chorobu, dovolenku, náhradné voľno alebo variabilný pracovný čas, materskú alebo rodičovskú dovolenku, školenie súvisiace so zamestnaním, štrajk a výluky, mimosezónne obdobie, nedostatok práce u zamestnávateľa s výnimkou osôb na dlhodobom neplatenom voľne.

Zamestnanci podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 do 89 rokov, ktoré v sledovanom týždni vykonávajú prácu u verejného alebo súkromného zamestnávateľa za mzdu, plat alebo iný druh odmeny. **Za zamestnancov podľa podnikového výkazníctva** sa považujú všetci stáli aj dočasní zamestnanci (bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť), ktorí sú v pracovnom, služobnom, štátnozamestnaneckom alebo členskom pomere k zamestnávateľskej organizácii. Do počtu zamestnancov sa nezahŕňajú žiaci stredných odborných škôl, osoby na materskej a rodičovskej dovolenke a osoby pracujúce na základe dohody o vykonaní práce.

Samozamestnaní podľa VZPS sú osoby pracujúce vo vlastnom podniku (podnikatelia so zamestnancami), na vlastný účet (podnikatelia bez zamestnancov) a vypomáhajúci (neplatení) členovia rodiny v rodinnom podniku alebo na rodinnej farme. Medzi podnikateľov bez zamestnancov patria aj členovia produkčných družstiev.

Miera zamestnanosti 20 – 64 podľa VZPS sa vypočíta podľa vzorca:

$$\begin{array}{lcl} \text{miera} & & \text{počet pracujúcich osôb} \\ \text{zamestnanosti} & = & \text{vo veku 20 – 64} \\ \text{20 – 64 v \%} & & \text{počet obyvateľov} \\ & & \text{vo veku 20 – 64} \end{array} \times 100$$

Nezamestnaní podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 do 74 rokov, ktoré v sledovanom týždni nemajú prácu, ktoré si v posledných štyroch týždňoch aktívne hľadajú prácu (alebo si prácu už našli a do zamestnania nastúpia v priebehu 3 mesiacov), a ktoré sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov. Tieto osoby môžu, ale nemusia byť evidované na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny ako uchádzači o zamestnanie.

Miera nezamestnanosti podľa VZPS sa vypočíta podľa vzorca:

$$\begin{array}{l} \text{miera} \\ \text{nezamestnanosti} = \frac{\text{počet nezamestnaných} \\ \text{osôb podľa VZPS}}{\text{počet ekonomicky aktívneho} \\ \text{obyvateľstva podľa VZPS}} \times 100 \\ \text{v \%} \end{array}$$

Dĺžka trvania nezamestnanosti podľa VZPS predstavuje kratšie z nasledujúcich dvoch období: doby hľadania si zamestnania a doby od ukončenia posledného zamestnania.

Uchádzač o zamestnanie je občan, ktorý môže a chce pracovať a hľadá si zamestnanie a po osobnom podaní písomnej žiadosti o zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, v ktorého územnom obvode má trvalý pobyt, zaradí sa do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Tento občan nie je v pracovnom, štátnozamestnaneckom alebo členskom pomere, v služobnom vzťahu; neprevádzkuje ani nevykonáva samostatnú zárobkovú činnosť; nevykonáva zárobkovú činnosť v členskom štáte EÚ alebo v cudzine. Môže vykonávať zárobkovú činnosť nepresahujúcu 40 dní v kalendárnom roku a za ktorú mesačná odmena nepresiahne v úhrne sumu životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu podľa osobitného predpisu, platnú k prvému dňu kalendárneho mesiaca, za ktorý sa preukazuje výška odmeny, u zamestnávateľa. Za zárobkovú činnosť sa považuje osobné vykonávanie činností na základe pracovnoprávneho vzťahu alebo iného právneho vzťahu.

Neuvádzajú sa tu záujemcovia o zamestnanie, ktorí si hľadajú iné zamestnanie alebo ktorí majú záujem o poskytovanie informačných a poradenských služieb a odborných poradenských služieb a nie sú uchádzačmi o zamestnanie. Do evidencie uchádzačov o zamestnanie sa nezaradí občan, ktorý plní povinnú školskú dochádzku, a to do konca školského roku, v ktorom dovŕši 16 rokov veku alebo sa sústavne pripravuje na povolanie, je dočasne práceneschopný, má nárok na materské, má priznaný starobný dôchodok alebo občan, ktorý má priznaný invalidný dôchodok a dovŕšil vek potrebný na nárok na starobný dôchodok alebo sa vyradil z evidencie uchádzačov o zamestnanie na základe požiadania o vyradenie z tejto evidencie a z dôvodov vykonávania práce bez pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu, nástupu do zamestnania, nespolupracuje s úradom práce alebo mu v členskom štáte EÚ alebo v cudzine udelili povolenie na zamestnanie. Metodiku ukazovateľov určuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a je obsiahnutá v zákone NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Miera evidovanej nezamestnanosti sa v súlade s dohovorom Medzinárodnej organizácie práce vypočítava z počtu **disponibilných uchádzačov o zamestnanie**, ktorí môžu bezprostredne po predložení ponuky vhodného voľného pracovného miesta nastúpiť do zamestnania.

Miera evidovanej nezamestnanosti (metodika Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR) sa vypočíta podľa vzorca:

$$\begin{array}{l} \text{miera} \\ \text{evidovanej} \\ \text{nezamestnanosti} = \frac{\text{disponibilní uchádzači} \\ \text{o zamestnanie}}{\text{počet ekonomicky} \\ \text{aktívneho obyvateľstva}} \times 100 \\ \text{v \%} \end{array}$$

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v menovateli vzorca zahŕňa pracujúcich z VZPS za predchádzajúci rok (vrátane osôb na materskej dovolenke) plus uchádzačov o zamestnanie.

Voľné pracovné miesto je platené (novovytvorené, neobsadené alebo uvoľnené) pracovné miesto, pri ktorom zamestnávateľ podniká aktívne kroky nájsť vhodného kandidáta mimo podniku a je pripravený podniknúť ďalšie kroky, aby voľné miesto obsadil. Voľným pracovným miestom je tiež pracovné miesto, ktoré sa uvoľní z dôvodu dlhodobej absencie (materská, rodičovská dovolenka) a dlhodobej práceneschopnosti (viac ako 4 týždne). Priemerný počet voľných pracovných miest za rok sa vypočíta ako aritmetický priemer počtu voľných pracovných miest k poslednému dňu jednotlivých mesiacov v sledovanom roku.

Zamestnané osoby sú zamestnanci a podnikatelia.

Priemerná nominálna mesačná mzda zahŕňa plnenia, ktoré pripadajú na základnú (tarifnú) mzdu stanovenú podľa mzdových predpisov vrátane základných zložiek zmluvných platov a miezd za nadčasy, náhrady miezd za neodpracovaný čas, mesačné a dlhodobé prémie a odmeny vyplatené v závislosti od výkonu a splnenia hodnotiacich kritérií, príplatky a doplatky za nadčasovú prácu, nočnú prácu, prácu v sobotu a nedeľu, sviatky, za zdravie škodlivé prostredie, hluk, rizikovú a namáhavú prácu, naturálne mzdy vyjadrené v peňažnej forme a ostatné mzdy vo forme mzdových zvýhodnení, ktorých výška a periodicita sa vopred určuje bez ohľadu na situáciu podniku.

Úplné náklady práce sú súhrnom nákladov, ktoré zamestnávateľ vynakladá v súvislosti so získavaním a výchovou pracovných síl, s odmeňovaním za prácu a so zabezpečením sociálnych potrieb pracovných síl podľa záväzkov, ktoré voči nim prijal. Zahŕňajú v súčte priame náklady práce a nepriame náklady práce znížené o subvencie. **Priame náklady práce** sú súčtom miezd a náhrad miezd, platieb do programu sporenia, náhrad za pracovnú pohotovosť mimo pracoviska, peňažných plnení zo zisku po zdanení a ostatných priamych nákladov. **Nepriame náklady práce** zahŕňajú povinné a nepovinné príspevky na zákonné poistenie platené zamestnávateľom, sociálne dávky, príspevky na zákonné poistenie učňov, sociálne výhody, náklady na školenie zamestnancov, poplatky a sankcie súvisiace so mzdami a ostatné nepriame náklady práce. **Subvencie** predstavujú všetky čiastky prijaté vo forme dotácií, ktoré sú určené na financovanie časti alebo všetkých nákladov na priame odmeňovanie.

Údaje o úplných nákladoch práce sa zisťujú v ročnej periodicite; publikujú sa **ročné náklady práce, mesačné náklady práce** a v závislosti od počtu odpracovaných hodín aj **hodinové náklady práce**.

Zdroj údajov

Všetky publikované údaje sú výsledkom štatistických zisťovaní vykonaných Štatistickým úradom SR okrem údajov o uchádzačoch o zamestnanie, ktoré Štatistický úrad SR preberá z Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny.

Podrobnejšie informácie možno získať v štvrt'ročných publikáciách Výsledky výberového zisťovania pracovných síl, v ročných publikáciách Štruktúra miezd, Úplné náklady práce a Zamestnanci a priemerné mesačné mzdy, a taktiež na internetovej stránke Štatistického úradu SR v časti Demografia a sociálne štatistiky – Práca a Náklady práce a vo verejnej databáze Štatistického úradu SR DATAcube.